

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.171

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРАВОПОРЯДОК ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Іван Брацук, Михайло Микієвич

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Січових Стрільців, 19, Львів, Україна 79000, тел. (032) 239-41-99*

Досліджено специфіку механізму імплементації права ЄС у національний правопорядок Великобританії. Наголошено на аналізі рішень Суду ЄС та британських судів, на підставі яких виявляються особливості та специфіка прямої дії та верховенства права ЄС у правопорядку Великобританії.

Ключові слова: імплементація, правопорядок ЄС, право Великобританії, рішення, пряма дія, верховенство права ЄС.

Європейський Союз під час свого функціонування та розвитку сформував свій унікальний правопорядок, у межах якого здійснює регулювання усієї сукупності правових явищ, які виникають у рамках цієї міжнародної організації. Важливе значення щодо цього має процедура імплементації права ЄС в національні правові системи його держав-членів, передусім тому, що правопорядок кожної з країн-членів ЄС є по-своєму унікальним, що передбачає індивідуальний підхід у процесі імплементації норм права ЄС у ці правопорядки. Також специфічною є процедура імплементації права ЄС у національному правопорядку Великобританії, оскільки ця країна притримується дуалістичної теорії взаємодії міжнародного та національного права. З огляду на це доцільно дослідити та вивчити процес імплементації права ЄС у зазначеній правовій системі та проаналізувати його особливості.

У зарубіжній літературі питання щодо процедури імплементації права ЄС у національній правовій системі Великобританії досліджено у працях Грені де Бурки, Д. Нікола, П. Темпла-Морріса, І. Броунлі, П. Крейга, Т. Хартлі, Р. Людвіковскі та ін. У вітчизняній правовій доктрині, на наш погляд, недостатньо уваги приділено цьому питанню та детально не досліджено взаємодію двох правопорядків на підставі аналізу рішень Суду ЄС та судів Великобританії.

Як уже зазначено, Великобританія притримується дуалістичної теорії співвідношення національного та міжнародного права, що спричиняє деякі труднощі в дії права ЄС у цій правовій системі. Відповідно до цієї теорії, внутрішні та міжнародно-правові акти сприймають як незалежні один від іншого. При цьому неможливе будь-яке переважання однієї правової системи

(або її частин) над іншою¹. З огляду на це будь-який правовий акт міжнародного права, який поширює свою дію на Великобританію, повинен бути пристосованим до її внутрішньої правової системи відповідним актом Парламенту. В іншому випадку цей акт буде анульовано, він не матиме юридичної сили. Зазначимо, що такий дуалістичний підхід ґрунтується на принципі відокремлення гілок влади у Великобританії, сутність якого полягає в тому, що право ратифікувати договори належить Королівській владі, яка могла б і без згоди Парламенту здійснювати деякою мірою законотворчу діяльність².

Основоположним правовим актом, який регулює взаємовідносини між Європейським Союзом та Великобританією, є “Акт про Європейські Співтовариства” 1972 р. Наголосимо, що цей акт не містить спеціальних конституційних положень, а в загальному вигляді закріплює процедуру прямого застосування права ЄС та приймає верховенство права Співтовариств. Прикладом підтвердження зазначеного є ст. 1 (п. 2) цього Акту, в якій, по суті, закріплено пряму дію права у ЄС. Важливу роль відіграє і ст. 2 (п.1), в якій йдеться про процедуру імплементації Договорів ЄС, а також зазначено, що “усі права, повноваження, відповідальність, зобов’язання та обмеження, які час від часу виникають згідно або на підставі Договорів (ЄС – авт.) і які, відповідно до Договорів, у подальшому будуть введені в дію з метою надання їм правової сили, або які використовуватимуть у Сполученому Королівстві, будуть визнані та діятимуть відповідно до закону, а також їх враховуватимуть і, відповідно, дотримуватимуться”³. У цьому випадку, по суті, закріплено визнання Великобританією нормативно-правових актів ЄС та передбачено їхню дію в національному правопорядку Великобританії. Зазначимо, що ст. 3 цього правового акта, по суті, пропонує Європейському суду шляхи сприйняття *de facto* прецеденту в рамках права Великобританії. Зокрема, в п. 2 цієї статті зазначено, що “обізнаність суддів (*Великобританії – авт.*) має виникати з Договорів (ЄС – авт.), з офіційного органу Співтовариств та з будь-якого рішення чи думки, вираженої Судом ЄС з певного питання, яке належить до цієї чи іншої справи; також враховують як допустимий доказ наявність будь-якого документа чи інших правових актів, виданих Співтовариствами або будь-якими інститутами Співтовариств”⁴.

Важливе значення щодо усунення проблем, які виникають унаслідок імплементації права ЄС у правову систему Великобританії, має правотворча

¹ Марченко М. Н. Курс сравнительного правоведения / М. Н. Марченко. – М. : ООО Городец-издат, 2002. – С. 373 – 374.

² Brownlie I. Principles of Public International Law / I. Brownlie . – Oxford ; New York : Clarendon Press 5th ed., 1998. – P. 43 – 47.

³ Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соединенные Штаты Америки, Япония, Индия : учеб. пособие / Сост. сб., пер. В. В. Маклаков. – [5-е изд.] – М. : Волтерс Клувер , 2007. – С. 29 – 30.

⁴ European Communities Act: adopted on 17th October 1972 // http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1972/ukpga_19720068_en_1

практика Суду ЄС та судів Великобританії, в якій, по суті, виявляли та усували колізії, що виникали внаслідок взаємодії двох правопорядків. Проте варто зазначити, що під час процесу імплементації на право ЄС вплинули чинники, які перешкождали ефективній реалізації його норм. Ще 1972 р. під час розгляду справ суддя Апеляційного суду Великобританії лорд Денінг зазначав, що у Великобританії під час винесення судами рішень “до уваги беруть Договори (міжнародні - авт.) тільки тоді, коли вони набрали чинності в порядку, проголошеному Парламентом, і настільки, наскільки дозволяє зробити це Парламент”⁵. У твердженні показано підтримку дуалістичної теорії та основоположну роль парламенту в здійсненні процесу ратифікації того чи іншого правового акта.

Ключову роль у процесі імплементації права ЄС у правопорядок Великобританії відіграла справа *Macarthys Ltd. vs. Smith* 1979 р., під час розгляду якої суддя лорд Денінг заявив, що акти британського Парламенту необхідно інтерпретувати відповідно до права ЄС, якщо законодавець не оголошує протилежне. При цьому він зазначав: “Упродовж законодавчої діяльності Парламент виконує обов’язки Договору. Однак, коли Парламент буде мати намір відмовитись від Договору і про це заявить, то в такому разі обов’язок судів (Великобританії – авт.) полягатиме у відстежуванні постанови Парламенту”⁶. Під час розгляду цієї справи судді лорду Денінгу вдалось запобігти конфлікту між правом Великобританії та правом ЄС. Він уникнув проблеми насамперед тому, що надав вагомому та пріоритетного значення положенням Акта про Європейські співтовариства 1972 р., а також притримувався ідеї в британській правовій доктрині, що Королівська влада Великобританії не має наміру порушувати міжнародне право. Це означало, що британський суд не повинен надавати юридичної сили актам Парламенту, коли вони суперечать праву ЄС. В цьому випадку можна стверджувати, що завдяки поглядам та рішенням лорда Денінга (які знайшли своє відображення у судових справах – авт.) по суті розпочався новий етап та нова форма у веденні судочинства на наступні десятиліття у Великобританії, оскільки йому вдалось створити зв’язок та ефективну взаємодію між правом ЄС та внутрішньою правовою системою⁷. Отже, було закладено підґрунтя для визнання верховенства та прямої дії права ЄС у зазначеному правопорядку, які полягали у тому, що за умови виникнення колізій між національним правом Великобританії та правом ЄС пріоритетним буде право ЄС у тих випадках, де це можливо.

Ще однією важливою справою, завдяки якій відбулось налагодження взаємодії права ЄС та Великобританії, була справа *Factortame (№1)*, під час розгляду якої в апеляційному суді Великобританії лорд Брідж заявив, що “припущення, що акт Парламенту є сумісним з правом Співтовариства доти,

⁵ Barnett H. Constitutional and Administrative Law / H. Barnett Routledge Cavendish. – 3rd ed. – London ; Sydney, 2000. – P. 343.

⁶ Macarthys Ltd. vs. Smith, Court of Appeal (Civil Division) [1979] 3 All ER 325.

⁷ Brownlie I. Principles of Public International Law / I. Brownlie. – Oxford ; New York : Clarendon Press 5th ed., 1998. – P. 46.

доки його визнано таким, повинне бути таким сильним, як презумпція, що делеговане законодавство є чинним, доки не буде встановлено інше”⁸. У справі чітко простежується спроба урівноважити право ЄС та Великобританії та певним чином налагодити їхню взаємодію. Однак, незважаючи на зазначені справи, британські суди під час ухвалення рішення в деяких випадках швидше брали до уваги рішення Парламенту, а не право ЄС, що свідчило про наявність проблем в імplementації права ЄС у правопорядок Великобританії.

Важливе значення у врегулюванні колізій, які виникали між правом ЄС та національним правом Великобританії, відіграв Суд ЄС, який упродовж своєї діяльності визнав недійсним британський законодавчий акт, оскільки він не був узгоджений з правом ЄС. Зокрема, зазначено, що “ефективність права Співтовариств загалом перебувала б під загрозою, коли б національне право могло перешкодити суду ухвалити рішення про запровадження тимчасових заходів судового захисту, яке стосувалося права Співтовариств, які б гарантували абсолютну ефективність цього судового рішення і підтверджували наявність прав, заявлених згідно з правом Співтовариств”⁹. Отже, право Співтовариств потрібно тлумачити в такий спосіб, щоб вимагати від національних судів не зважати на норми національної правової системи, які стають перешкодою для винесення рішення про тимчасові заходи судового захисту¹⁰. По суті, у справі Суд ЄС ще раз підтвердив верховенство права ЄС та заповнив прогалини в правовому регулюванні, які виникли внаслідок взаємодії двох правопорядків (ЄС та Великобританії).

Наголосимо, що палата лордів Великобританії деякою мірою притрималася зазначеного рішення Суду ЄС та визнала верховенство і пряму дію права ЄС, проте не в повному обсязі, що знайшло своє відображення у справі *Factortame (№ 2)*, у якій було зазначено, що “якщо верховенство права Співтовариств над національним не завжди було притаманне Договору про заснування Європейського Економічного Співтовариства, то воно було встановлено практикою Суду ЄС ще задовго до приєднання Сполученого Королівства до Співтовариств. Згідно з нормами Акта 1972 р., завжди було зрозуміло, що обов’язком суду Сполученого Королівства під час винесення остаточного рішення за справою є відхилення будь-якої норми національного права, яка б суперечила нормі права Співтовариств, що має пряму дію”¹¹. В цьому випадку палата лордів чіткіше задекларувала необхідність дотримуватися судами під час винесення рішення за тими чи іншими справами норм права ЄС та брати до уваги правотворчу практику Суду ЄС. Однак певною прогалиною у праві

⁸ *Barnett H. Constitutional and Administrative Law* // H. Barnett. Routledge Cavendish. – 3rd ed. – London ; Sydney, 2000. – P. 351.

⁹ Case 213/89 “R v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame” // European Court Reports. – 1990. – P. I – 2433.

¹⁰ *Hartley T. C. The Foundations of European Community Law* / I. T. C. Hartley // Oxford University Press. – 4th edition. – 1998. – P. 224–225.

¹¹ Case 213/89 “R v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame” // European Court Reports. – 1990. – P. I – 2433.

Великобританії, яка спричиняє колізії між нормами двох правопорядків, є те, що в нормах, у яких визнано верховенство права ЄС над актами Парламенту, які їм суперечать, також задекларовано необхідність притримуватися парламентських актів під час ухвалення рішень британськими судами, що яскраво простежується під час аналізу Акта про Європейські Співтовариства 1972 р.”. Це може засвідчувати або неналежне техніко-юридичне формування норм, які знайшли своє подальше вираження в актах Парламенту Великобританії, що визнають верховенство та пряму дію права ЄС. З огляду на це потрібно прийняти новий акт, який мав би усунути суперечливі положення та чітко закріпити визнання верховенства права ЄС, або ж введення законодавцем Великобританії даних дещо навіть колізійних норм з метою недопущення повного визнання та застосування права ЄС у своєму правопорядку. Також потрібно дати змогу національним судам у певних випадках уникати застосування права ЄС під час винесення ними своїх рішень.

Значимо, що завдяки правотворчій практиці Суду ЄС та національних судів Великобританії вдалось певною мірою узгодити взаємодію права ЄС та національного права Великобританії. Також погоджуємося з думкою П. Крейга, що у справах *Factortame* та прийнятій згодом *Equal Opportunities Commission* (ЕОС)¹² рішення судів поставили під сумнів (а у випадку права Співтовариств – відмінили) дію концепції мовчазного анулювання (незастосування), згідно з якою пріоритетними були прийняті згодом законодавчі норми. Крім того, спроба Парламенту ухилитися від зобов'язань Співтовариств повинна бути чітко вираженою. Проте суди Сполученого Королівства повинні діяти так: або традиційно слідувати нормам останнього акта Парламенту, який поставив би під сумнів подальше членство Британії в ЄС, або ж відмовитися від його (акта) застосування. Однак не існує беззаперечного розумного пояснення, чому Парламент необхідно вважати всемогутнім у правовому сенсі¹³.

Отже, коли суди Великобританії розглядають справи, то вони передусім дотримуються положень Акта про Європейські Співтовариства 1972 р., який певною мірою закріплює верховенство права ЄС. Однак коли Парламент вирішить не визнавати правового регулювання певної сфери суспільних відносин з боку ЄС, то в такому випадку британські суди зобов'язані виконувати його рішення. При цьому наголосимо, що сьогодні під час розгляду справ суди Великобританії лояльно ставляться до права ЄС та використовують його у тих сферах, де його норми мають пряму дію та підлягають застосуванню, проте до того часу, доки Великобританія є членом ЄС.

Значимо, що під час взаємодії права ЄС та права Великобританії сформувався і специфічний внутрішній організаційно-правовий механізм імплементації права ЄС у цьому національному правопорядку, який полягає у комплексі правових засобів та заходів, а також національних інститутів, що

¹² *Equal Opportunities Commission v. Secretary of State for Employment* [1994] 1 WRL 409.

¹³ *Craig P. EU law : Text, cases and material* / Craig P. // Oxford University Press, 2003 [i.e. 2002]. – P. 310–311.

забезпечують імплементацію норм права Європейського Союзу у внутрішньому правопорядку Великобританії. Зокрема, палата обшин (нижня палата парламенту Великобританії) створила Спеціальний Комітет (Select Committee) Європейського права, який аналізує національне законодавство, досліджує ті положення права ЄС, які можуть вступити в дію у майбутньому та, відповідно, підлягатимуть імплементації з боку Великобританії.

У палаті лордів створено Комітет Європейських Співтовариств, який досліджує і рапортує про свої висновки за всіма правовими актами ЄС, що можуть бути важливими для Об'єднаного Королівства, а також допомагає уряду визначитися, яке ставлення повинне бути до відповідних положень, коли їх розглядає Рада Європейського Союзу. У роботі Комітету беруть участь численні підкомітети та кваліфіковані радники. Зокрема, голова Комітету надсилає пропозиції ЄС до субкомітетів, розподіляючи їх на дві групи: до першої входять положення, які не потребують парламентської уваги, до другої – ті, що вимагають детального парламентського розгляду.

Зазначимо, що палата лордів тісно взаємодіє з палатою громад з питань аналізу та дослідження правових актів ЄС, а інколи навіть виступає контролюючим органом. У цьому випадку заслуговує на увагу позиція П. Темпла-Морріса, який зазначив, що палата громад була неспроможною “адекватно та скорупульозно перевіряти всі правові акти та директиви ЄС, обсяг яких постійно збільшувався; реформована палата лордів могла це зробити, наголосивши на тих частинах права ЄЕС, на які палата громад повинна була б звернути особливу увагу”¹⁴.

Зазначимо, що діяльність палати лордів (зокрема її комітетів) щодо дослідження правових актів ЄС, а також здійснення організаційно-правової роботи щодо їхньої імплементації у свій національний правопорядок вважають однією з найкращих серед держав-членів ЄС.

Аналізуючи процес імплементації права ЄС в національній правовій системі Великобританії, можна дійти **висновку**, що вагому роль у його здійсненні відіграє “Акт про Європейські Співтовариства” 1972 р., який, по суті, визнав і закріпив верховенство та пряму дію права ЄС, визначив механізми його імплементації в національному правопорядку Великобританії. Ключову роль у врегулюванні колізійних питань, які виникали внаслідок взаємодії двох правопорядків, відіграли рішення Суду ЄС, положення яких знайшли своє відображення та підтримку під час винесення рішень британськими судами.

Також важливе значення в національно-правовому механізмі імплементації права ЄС у правопорядок Великобританії відіграв Парламент. Особливістю цього процесу є те, що ухвалений Парламентом закон підлягає виконанню з боку усіх державних інституцій Великобританії навіть тоді, коли деякою мірою суперечитиме праву ЄС. Це ще раз наголошує на специфіці дуалістичної теорії, якої дотримується Великобританія в процесі імплементації права ЄС у свій правопорядок. Однак варто зазначити, що процес взаємодії права ЄС та

¹⁴ Temple-Morris P. Secundus Inter Pares. Some New Proposals for Reform of the House of Lords / P. Temple-Morris. – London : Bow Publications, 1977. – P. 4.

Великобританії є двостороннім. Оскільки, з одного боку, завдяки впливу права ЄС на право Великобританії здійснюється розвиток та удосконалення національного права, а з іншого боку – законотворча діяльність Парламенту Великобританії впливає на розвиток правотворчого процесу ЄС та ухвалення ним відповідних рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституции зарубежных государств: Великобритания, Франция, Германия, Италия, Европейский Союз, Соединенные Штаты Америки, Япония, Индия : учеб. пособие / Сост. сб., пер. В. В. Маклаков. – [5-е изд.] – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 608 с.
2. *Марченко М. Н.* Курс сравнительного правоведения / М. Н. Марченко. – М. : ООО Городец-издат, 2002. – 1068 с.
3. *Barnett H.* Constitutional and Administrative Law / H. Barnett // Routledge Cavendish. – 3rd ed. – London ; Sydney, 2000. – 1200 p.
4. *Brownlie I.* Principles of Public International Law / I. Brownlie. – Oxford ; New York : Clarendon Press 5th ed., 1998. – XLVIII. – 743 p.
5. Case 213/89 “R v Secretary of State for Transport, ex parte Factortame” // European Court Reports. – 1990. – P. I – 2433.
6. Case C-213/89 “The Queen vs. Secretary of state for Transport ex parte Factortame Ltd.” // European Courts Reports. – 1990. – P. I – 2433.
7. *Craig P.* EU law : Text, cases and material / P. P. Craig, G. de Búrca // Oxford University Press, 2003 [i.e. 2002]. – CXLV. – 1241 p.
8. Equal Opportunities Commission v. Secretary of State for Employment [1994] 1 WRL 409.
9. European Communities Act: adopted on 17th October 1972 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1972/ukpga_19720068_en_1.
10. *Hartley T. C.* The Foundations of European Community Law. An Introduction to the Constitutional and administrative Law of the European
11. *Hartley T. C.* Community / T. C. Hartley // Oxford University Press. – 4th edition. – 1998. – LXIV. – 495 p.
12. *Macarthys Ltd. vs. Smith*, Court of Appeal (Civil Division) [1979] 3 All ER 325.
13. *Temple-Morris P.* Secundus Inter Pares. Some New Proposals for Reform of the House of Lords / P. Temple-Morris. – London : Bow Publications, 1977. – 6 p.

Стаття надійшла до редколегії 25.02.2011

Прийнята до друку 05.04.2011

IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN UNION LAW INTO LEGAL ORDERS OF THE GREAT BRITAIN

Ivan Bratsuk, Mukhaylo Mykiyevych

*Ivan Franko National University of L'viv,
vul. Sichovykh Striltsiv, 19, Lviv, 79000, Ukraine*

The authors examine the specific mechanism of implementation of EU law into national law of UK. And also focuses on the analysis of the Court of Justice and British courts decisions, on the basis of which specific features and specificity of direct effect and supremacy of EU law in UK law can be seen.

Key words: implementation, EU legal order, Great Britain law, decision, direct effect, primacy (supremacy) of the EU law.

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ПРАВА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В НАЦИОНАЛЬНЫЙ ПРАВОПОРЯДОК ВЕЛИКОБРИТАНИИ

Иван Брацук, Михаил Микиевич

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Сечевых Стрельцов, 19, Львов, Украина 79000, тел. (032) 239-41-99*

Исследуется специфика механизма имплементации права ЕС в национальный правовой порядок Великобритании. На основании анализа решений Суда ЕС и британских судов, выявляются особенности и специфика прямого действия и верховенства права ЕС в национальном правовом порядке Великобритании.

Ключевые слова: имплементация, правовой порядок ЕС, право Великобритании, решение, прямое действие, верховенство права ЕС.